

Алексеева Т. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Alekseeva Tatyana

*PhD in Economics,
Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Tourism Business and Country Studies
VN Karazin Kharkiv National University*

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: СЬОГОДЕННЯ ТА МАЙБУТНЄ

Анотація. У статті висвітлено основні тенденції розвитку міжнародного ринку туристичних послуг в Україні на тепер та в майбутньому. Досліджено вплив інтеграційних процесів та глобалізаційних перетворень на розвиток туристичної діяльності в Україні. За допомогою статистичних методів показано динаміку основних показників діяльності туристичної галузі у період 2016–2019 рр. та їхній вплив на ефективність розвитку цієї сфери. Доведено необхідність співробітництва України та країн ЄС у туристичній галузі. Розглянуто інноваційний проект «25 магнітів» щодо перетворення України на «магніт для інвесторів». Проаналізовано інвестиційну привабливість Черкащини, основні дестинації регіону та створення туристичного центру «Другий Єрусалим». Визначено напрями державної політики, що сприятимуть розвитку в'їзного і виїзного туризму та нарощенню туристичного потенціалу України.

Ключові слова: міжнародний туризм, в'їзний туризм, виїзний туризм, туристичні потоки, туристична дестинація, європейська інтеграція.

Вступ та постановка проблеми. Стрімкий розвиток туризму в епоху глобалізаційних перетворень та інтеграційних процесів надає нові можливості для розгляду туристичної діяльності як одного з найвагоміших секторів світової економіки. Виходячи далеко за межі території держави, туристична діяльність охоплює все більше країн світового співтовариства та суттєво впливає на світоустрій та економіку багатьох країн і цілих регіонів. Зростання туризму позитивно впливає на рівень зайнятості населення, на споживчий попит та рівень валютних надходжень.

Значний вплив на динаміку росту туристичних потоків має європейська інтеграція, процеси розширення якої мають місце в країнах Європейського Союзу. Сучасний етап економічного розвитку України визначається реалізацією економічної політики, спрямованої на зближення з ЄС, у тому числі і на забезпечення розвитку рекреаційно-туристичної діяльності між країнами. На цьому етапі становлення економічних відносин та розвиток туристично-рекреаційної галузі є одним із найбільш важливих процесів, що потребує достатньої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у проведення дослідження туристичного сектору зробили провідні вітчизняні та зарубіжні фахівці: С.П. Грабовенська, В.П. Гречаник, В.Ф. Кифяк, А.Ю. Парфіненко, Г.А. Бондаренко, Л.А. Короленко, А.Л. Лісник, А.В. Чернишов, С.С. Скобкин, К. Барроу, Г. Валлен, Дж. Уолкер. Але поза їхньої увагою залишаються питання формування ринку туристичних послуг у контексті європейської інтеграції, зокрема шляхом проведення єдиної політики в напрямі диверсифікації туристичних послуг у міжнародних масштабах.

Метою роботи є аналіз туристичного ринку України, поглиблення теоретико-методологічних підходів до розроблення механізмів забезпечення розвитку міжнародного туризму як чинника європейської інтеграції України.

Результати дослідження. Розвиток туризму як соціально-економічного явища вимагає нового підходу до

здійснення туристичних подорожей. Сьогодні турист уже незадоволений низьким рівнем обслуговування і шукає найбільш приємних умов подорожування, які включають комфорт, низьку цінову політику за високого рівня сервісу тощо. Конкуренція на ринку туристичних послуг є високою і вимушує турагентства прислухатися до попиту туристів, пропонуючи пакет послуг, пов'язаних між собою у часі та просторі.

Це зумовлює необхідність формування та використання нових стратегій та дій у межах проведення ефективної туристичної політики, які забезпечують активний розвиток галузі туризму в країні, сприяють створенню конкурентоспроможного туристичного продукту та допомагають зайняти вагоме місце на міжнародному ринку туристичних послуг.

Туристичні потоки за останні роки за даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО) досягли 1,087 млрд прибуттів. Туризм став вигідною та високоприбутковою галуззю, на яку припадає 29% світового експорту послуг і 6% загального експорту товарів і послуг. Загальна експортна виручка від міжнародного туризму становить у середньому 1,4 трлн дол. США. Більш як у 40 державах світу туризм є головним джерелом поповнення бюджету, а ще у 70 – однією з трьох основних статей бюджетних надходжень країни.

Оскільки нині туристична галузь в Україні є однією із перспективних сфер економіки країни і важливим потенційним джерелом для працевлаштування і надання робочих місць, питання можливостей та загроз у цій індустрії в Україні потребує аналізу та дослідження. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації Україна входить у число 15 країн-лідерів світу за обсягами залучення іноземних туристів. З огляду на локацію, геополітичний вплив на міжнародній арені та акціотаж навколо країни можна із впевненістю констатувати, що потенціал стати серйозним гравцем на європейському туристичному ринку в Україні величезний.

Вітчизняний туризм, як відзначають фахівці, може щорічно поповнювати державний і місцеві бюджети мінімум на 10 млрд дол. Тобто генерувати понад третину щорічних бюджетних надходжень, не кажучи вже про потенційний ефект для суміжних сфер.

Покращенню іміджу України на ринку туристичних послуг сприяє розвиток міжнародного туризму. Цікаві для інвесторів проекти щодо залучення інвестицій в галузі інфраструктури та енергетики України були запропоновані деяким країнами Європейського Союзу, такими як Польща, Словаччина. Проект щодо перетворення України на «магніт для інвесторів» є підтвердженням курсу нашої країни на подальший розвиток міжнародного туризму та євроінтеграції.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка набула чинності у 2017 році, запровадження безвізового режиму для громадян України стали демонстрацією нового формату відносин між нашою країною та ЄС, які ґрунтуються на спільних інтересах створення сприятливого клімату для розвитку міжнародного туризму (табл. 1).

Аналіз табл. 1 показав, що деякі країни ЄС мали тенденцію до зменшення кількості відвідувань України у 2019 році порівняно з 2018 роком. Це стосується громадян Словаччини (-15,9%), Угорщини (- 6,7%), Польщі (- 3,5%). На фоні зменшення у I півріччі 2019 року прикордонного обміну порівняно з I півріччям 2018 року спостерігаються якісні зміни в структурі в'їзного туристичного потоку з неприкордонних країн. Так, у 2019 році досягнуто суттєвого зростання потоків з Литви – на 32,3%, Латвії – 18,1%, Болгарії – 2,2%. Однак загалом кількість громадян країн Східної та Центральної Європи, які найчастіше відвідували Україну за I півріччя 2016–2019 рр., мали від'ємне сальдо у 2018 р. та у 2019 р.

Незважаючи на те, що Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму, вона суттєво відстає від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг.

Фінансово-економічна криза, що загострилася останніми роками, події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, негативно вплинули на структуру туризму та реалізацію туристичних можливостей країни. Тому виникла необхідність удосконалення державної політики у туристичній сфері, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму як високорентабельної галузі національної економіки.

Перспективним у цьому контексті є амбіційний проєкт голови держави В. Зеленського «25 магнітів» щодо перетворення України на «магніт для інвесторів». Так, команда Президента пропонує створити (або вибрати) в кожній області туристичний об'єкт, який залучатиме іноземні інвестиції. За словами ініціаторів, проєкт має бути реалізований вже в найближчі п'ять років [2].

Нині в Україні є 11 національних природних парків, 4 біосферні заповідники, 17 державних природних заповідників, численні заказники, дендропарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва. Найвідомішими є біосферний заповідник «Асканія – Нова» (Херсонська область), Шацький національний природний парк (Волинська область), дендропарк: «Софіївка» (Черкаська область), «Олександрія» (Київська область), Тростянецький (Чернігівська область), Карпатський біосферний заповідник та інші.

Черкаська область – унікальна територія, що вирізняється історико-культурним значенням, географічним розташуванням та природно-рекреаційним потенціалом. Щорічно на території Черкаської області проходить низка важливих туристичних заходів, які приваблюють туристів з України та з усього світу: міжнародний мотофестиваль «Тарасова гора» – фестиваль байкерського руху; міжнародний фестиваль Vira Fest в Чигирині; етнографічне свято «Купала у Легедзиному»; міжнародний джазовий фестиваль «Jazz Диліжанс» в Черкасах, святкування Рош-Шана в Умані – традиційне святкування єврейського Нового року і багато інших.

З метою розвитку туристичної інфраструктури, в області реалізується три обласних проєкти, які будуть фінансуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу:

1. Розвиток і облаштування туристичного об'єкта «Тясминський каньйон» у місті Кам'янка Черкаської області.
2. Реконструкція площі Соборності в Умані Черкаської області.
3. Розвиток і облаштування туристичного об'єкта – набережної Осташівського ставу в місті Умань.

Спільно з містом Львів Умань виграла європейський грант на реалізацію цікавого проєкту під назвою «ReHERIT: спільна відповідальність за спільну спадщину». Проєкт орієнтований на збереження української культурної спадщини та розахований на 2 роки.

У межах реалізації проєкту будуть проведені соціологічні дослідження, тренінги та навчання, маркування місць культурної спадщини, розроблення стратегії екосистеми хасидського паломництва та туризму в Умані, створення порталу культурної спадщини та інші цікаві заходи, які мають привабити до міста ще більше туристів.

Таблиця 1

Країни Європейського Союзу, громадяни яких найчастіше відвідували Україну за I півріччя 2016–2019 рр., тис. осіб

№ з/п	Країна	Роки				Приріст, %		
		2016	2017	2018	2019	17/16	18/17	19/18
1	Польща	555,5	553,0	532,4	513,5	-0,5	- 3,7	-3,5
2	Угорщина	581,3	608,0	447,4	417,3	4,6	-26,4	-6,7
3	Румунія	374,8	400,6	354,8	353,7	6,9	-11,4	-0,3
4	Словаччина	206,7	168,9	151,8	127,7	-18,3	-10,1	-15,9
5	Литва	21,1	34,0	40,9	54,1	61,1	20,3	32,3
6	Латвія	12,1	16,7	18,7	22,1	38,0	12,0	18,1
7	Чехія	18,4	25,6	29,6	31,2	39,1	15,6	5,4
8	Болгарія	18,3	21,0	22,4	22,9	14,8	6,7	2,2
	Усього	1788,2	1827,8	1598,0	1542,5	2,2	-12,6	-3,4

Джерело: таблиця складена автором за матеріалами: [1]

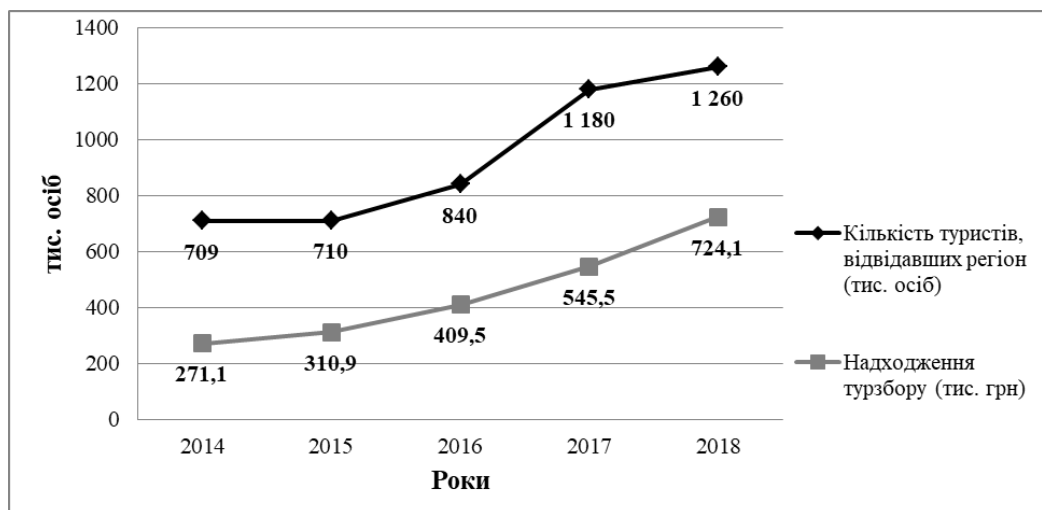


Рис. 1. Динаміка туристичних прибуттів та туристичних надходжень Черкаської області у 2014–2018 рр. [3]

Черкаська область є привабливим регіоном для охочих відвідати широке коло історичних, релігійних та культурних заходів. Так, у 2018 році Черкащина прийняла понад 1,2 мільйона туристів, що перевищує показники 2017 року на 6,8% (рис. 1). Загальна сума надходжень до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору у 2018 році має тенденцію до збільшення на 32,7% порівняно з 2017 роком. Фахівці в галузі туризму проаналізували туристичні та екскурсійні потоки в Черкаській області і дійшли висновку, що близько 80% відвідувачів приїжджають із метою ознайомитися з історико-культурним потенціалом регіону.

Одним із найголовніших туристичних центрів Черкащини є місто Умань, яке багате на історико-культурну спадщину. За кількістю збережених пам'яток це друге за величиною місто в Черкаській області. Три пам'ятки міста належать до об'єктів національного значення: Національний дендрологічний парк «Софіївка» (1896 р.), Торгові ряди (1780 р.) архітектора Тепінгера, костюль Успіння Богородиці (1826 р.).

В Умані планується створення туристичного центру під назвою «Другий Єрусалим», який є складником державної програми «25 магнітів». В Умань щорічно приїжджають хасиди з усього світу для святкування єврейського Нового року Рош-га-Шана. Це пов'язано з тим, що на початку XIX століття Умань перетворилася на центр іудейського релігійного руху – хасидизму.

Сюди щорічно приїждять тисячі паломників з понад 20 країн світу, щоб помолитися на могилі свого духовного провідника цадика Нахмана. З кожним роком кількість хасидських паломників, які приїжджають до м. Умані з метою відвідати святі місця і відсвяткувати свято Рош-га-Шана, збільшується. У 2018 році на святкування Рош-га-Шана Умань відвідало 34 876 паломників-хасидів із 22 країн світу (рис. 2).

Таким чином, в Україні сформовано сегмент ринку паломницького туризму хасидів, який набуває все більшого розвитку. У зв'язку зі збільшенням кількості паломників виникає потреба в організації поїздок та забезпеченні комфортного перебування туристів у місці паломництва. Стратегія розвитку туристичного бізнесу базується на проекті, який включає: парк «Софіївка», комплекс Старої Умані, Єврейський квартал та Осташівський став із музичними фонтанами. Такий туристичний квадрант є привабливим для туристів із країн Європейського Союзу, відкриваючи їм можливість зануритися в історію Черкащини, ознайомитися з пам'ятками краю та відчувати дух справжнього відпочинку.

Що стосується виїзного туризму з України, то туристичні потоки значно перевищують показники виїзного туризму. Протягом 2018 року послугами туристичних операторів скористалися 3376,4 тис. туристів, у тому числі: 3334,4 тис. громадян України (з них 571,8 тис. – діти віком до 17 років); 42,0 тис. іноземних громадян. За метою поїздки найбільша кількість туристів здійснювала подорожі:

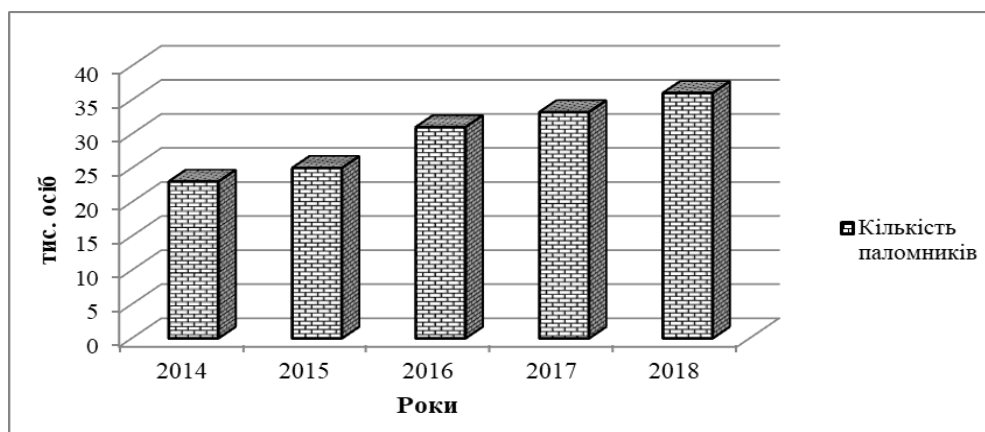


Рис. 2. Динаміка паломників у м. Умань за роками [4]

- з культурно-пізнавальною метою – 1731,1 тис. осіб;
- службовою – 110,1 тис. осіб;
- лікувально-оздоровчою – 17,2 тис. осіб;
- круїзний туризм – 11,0 тис. осіб;
- міський туризм – 10,7 тис. осіб;
- гірський курорт – 8,9 тис. осіб;
- пригодницький – 6,5 тис. осіб;
- екологічний – 4,4 тис. осіб
- інші – 1 476,15 тис. осіб [5].

Українці, які мають біометричні паспорти, можуть приїжджати в країни ЄС із діловою чи туристичною метою або в сімейних справах на термін до 90 днів протягом 180-денного періоду протягом року. Для в'їзду в Шенген, окрім біометричного паспорту, громадянам України необхідно мати підтвердження мети поїздки, місця проживання, фінансові кошти, намір повернутися до місця постійного проживання, медичне страхування.

Висновки. Майбутнє туристичної галузі України пов'язано з проведенням державної політики, основним завданням якої є впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів із формування туристичного іміджу України. Умовами сталого розвитку сфери туризму та курортів повинно стати:

1. Забезпечення координуючої ролі держави в реалізації національної туристичної політики із застосуванням принципів державно-приватного партнерства, організації наукових досліджень, розвитку людського потенціалу.

2. Створення загальнодержавної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та її інтеграція до світової інформаційної туристичної мережі.

3. Сприяння розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва у сфері туризму та курортів.

4. Удосконалення на постійній основі бізнес-клімату та розвиток добросовісної конкуренції.

5. Розроблення національних стандартів у туристичній сфері відповідно до міжнародних стандартів.

6. Популяризація нашої держави у світі та просування якісних національних туристичних продуктів у світовому інформаційному просторі.

7. Розвиток туристичних територій [6].

Подолання негативних тенденцій, створення сприятливих умов для розвитку сфери туризму та курортів повинні стати пріоритетними напрямками прискорення економічного та соціального зростання країни.

З метою подальшого розвитку туристичного сектору особливу увагу потрібно приділити пропозиціям щодо створення програм із захисту довкілля та культурної спадщини, вдосконаленню законодавства, формуванню сприятливого клімату для активізації бізнесової та інвестиційно-інноваційної діяльності в туристичній галузі та розбудові соціально-економічної сфери за рахунок повної реалізації туристичного потенціалу.

Актуальним і перспективним є подальше вивчення міжнародного досвіду управління у сфері туризму, дослідження ролі недержавного сектору, питання сталого розвитку та механізмів заохочення інноваційно-інвестиційної діяльності у сфері туризму у контексті імперативів глобального розвитку сучасності.

Список використаних джерел:

1. Департамент туризму та курортів. Інформація щодо відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України за кордон I півріччя 2016-2019 рр. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcdd6&tag=Analitika&isSpecial=true> (дата звернення: 25.01.2020).
2. «25 магнітів»: У Зеленського анонсували амбітну програму для залучення іноземних інвесторів. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/25-magnitiv-u-zelenskogo-anonsuvali-ambitnu-programu-dlya-zaluchennya-inozemnikh-investoriv> (дата звернення: 21.01.2020).
3. Головне управління статистики у Черкаській області. Статистична інформація. Туризм. URL: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=stat_inform (дата звернення: 20.01.2020).
4. Українські національні новини. Офіційний сайт. Цього року Умань очікує 30 тисяч хасидів. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1817826-tsoغو-roku-uman-ochikuye-30-tisyach-khasidiv> (дата звернення: 19.01.2020).
5. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Довідка за результатами опрацювання статистичних звітів тулоператорів за 2018 рік. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a1f25ec4-d349-45e5-8dc0-b1805e7e41bc&title=DovidkaZaRezultatamiOpracjuvanniaStatistichnihZvitivTuoperativZa2018-Rik> (дата звернення: 20.01.2020).
6. Кабінет міністрів України. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> (дата звернення: 18.01.2020).

References:

1. Departament turyzmu ta kurortiv (2019). *Informacija shhodo vidviduvannja Ukrainy inozemnymy turystamy ta vyjzdu ghromadjan Ukrainy za kordon I pivrichchja 2016–2019 rr.* [Information on foreign tourists visiting Ukraine and traveling abroad for the first half of 2016–2019]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo (accessed 25 January 2020).
2. «25 maghnitiv» (2019). U Zelensjkogho anonsuvaly ambitnu programu dlja zaluchennja inozemnykh investoriv. *Programu-dlya-zaluchennya-inozemnikh-investoriv* [Zelensky announced an ambitious program for attracting foreign investors]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo (accessed 21 January 2020).
3. Gholovne upravlinnja statystyky u Cherkaskijj oblasti (2019). *Statystychna informacija. Turyzm* [Statistical information. Tourism]. Cherkasy: Gholovne upravlinnja statystyky (accessed 20 January 2020).
4. Ukrajinsjki nacionaljni novyny. Oficijnyj sajt (2019). *Cjogho roku Umanj ochikuje 30 tysjach khasydiv* [This year Uman expects 30 thousand Hasidim]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo (accessed 19 January 2020).
5. Ministry of Economy of the Economy, trade and that of the statehood of Ukraine (2018). *Dovidka za rezuljtatamy opracjuvannja statystychnykh zvitiv tuoperativ* [Information on the results of the tour operator's statistical reports]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo (accessed 20 January 2020).
6. Kabinet ministriv Ukrainy (2017). *Pro skhvalennja Strateghiji rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku* [On approval of the Tourism and Resort Development Strategy for the period up to 2026]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo (accessed 18 January 2020).

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТУРИЗМ КАК ФАКТОР ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ

Аннотация. В статье отражены основные тенденции развития международного рынка туристических услуг в Украине в настоящее время и в будущем. Исследовано влияние интеграционных процессов и глобализационных преобразований на развитие туристической деятельности в Украине. С помощью статистических методов показана динамика основных показателей деятельности туристической отрасли в период 2016–2019 гг. и их влияние на эффективность развития этой сферы. Доказана необходимость сотрудничества Украины и стран ЕС в туристической отрасли. Рассмотрен инновационный проект «25 магнитов» по превращению Украины в «магнит для инвесторов». Проанализирована инвестиционная привлекательность Черкасчины, основные дестинации региона и создание туристического центра «Второй Иерусалим». Определены направления государственной политики, способствующие развитию въездного и выездного туризма и наращиванию туристического потенциала Украины.

Ключевые слова: международный туризм, выездной туризм, въездной туризм, туристические потоки, туристическая дестинация, европейская интеграция.

INTERNATIONAL TOURISM AS A FACTOR OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE: PRESENT AND FUTURE

Summary. In the early XXI century, international tourism became a powerful component of economic development and a factor in shaping the image of many countries in the world. Active and purposeful development of the international tourism sphere has a positive impact on improving the quality of life of citizens, reducing staff turnover, will contribute to significant replenishment of budgets of different levels, protection and efficient use of natural resources, positively influence the strengthening of Ukraine's authority at the international level, deepening and enhancing its cooperation. in today's extremely difficult conditions. International tourism plays a significant role in the socio-economic life of countries and peoples, and is a catalyst for enhancing international cooperation. The practice of recent years shows that the demand for tourist services in Ukraine is formed mainly in European countries, where the main tourist block is the EU. Increasing volumes, and most importantly, improving the quality of tourist services can become one of the main factors in the practical realization of Ukraine's aspirations to become a full participant in the European integration processes. In this context, Ukraine needs to take into account and adopt the tourism experience of the more developed countries of the world, especially the EU countries, which have achieved significant success in this matter. The influence of integration processes and globalization transformations on the development of tourism in Ukraine is investigated. Using statistical methods, the dynamics of the main indicators of the tourism industry in the period from 2016–2019 is shown, and their influence on the development efficiency of this sphere. The necessity of cooperation between Ukraine and the EU in the tourism industry is proved. The innovative project “25 magnets” on the transformation of Ukraine into a “magnet for investors” is considered. The investment attractiveness of the Cherkasy region, the main destinations of the region and the creation of a tourist center “Second Jerusalem” are analyzed. The directions of state policy that contribute to the development of inbound and outbound tourism to build the tourism potential of Ukraine are determined.

Key words: international tourism, outbound tourism, inbound tourism, tourist flows, tourist destination, European integration.